

SUBIRANOTASUN EKONOMIKOA KRISI GARAIAN, ILUNETIK ARGIRA EUSKAL HERRIAN

Mikel Zurbano
EHUko ekonomia irakaslea

Hausnarketa hau balizko irreal batean gauzatzen da, euskaldunon erabakitzeke eskubidearen onarpenean. Edo beste era batean esanda, Eskozia eta Erresuma Batuaren arteko akordioak definitzen dituen parametroak hartuko ditugu aintzat. Espainiako Estatuaren esparruan hipotesi hau urrunekoa izan arren, alegiazko abiapuntu honek analisisa ardatz ekonomiko eta estrategiko hutsetan egitea errazten digu. Beraz, xedea ez da izango eszenatoki demokratiko nazionalera iristeko ariketa, nahiz prozesua eta helburuen arteko loturak bistakoak diren. Azterketa xume honen helburua globalizazioaren krisiaren testuinguruan Euskal Herriaren –edo bere parte baten- subiranotasun ekonomikoa ulertzeko oinarri orokorrak eskaintzea da eta baita ere egungo egoera ziurgabe eta aldakorrean proiektu subiranista abiarazteko oinarrizko hastapenak zirriborratzea, beti ere euskal sozietatearen gehiengoaren bizi baldintzak hobetze aldera orientatutako prozesu bezala ulertuta.

Europako Batasunaren krisi instituzionalak eta 2007an lehertu zen ekonomi krisiak errotik aldatu ditu Euskal Herriaren gaitetik dauden bi estatuen proiektu politiko-ekonomikoa. Biak ala biak birplanteatzen ari dira orain arteko estatu egitasmu estrategikoak. Espainiako estatuaren kasuan frankismotik trantsiziora jorratutako bidean eta Europarekiko integrazioan gorpuztu zen proiektuaren orain arteko habeak lehertu egin dira eta etorkizuneko bideragarritasuna bera da zalantzan dagoena. Nolanahi den, egoera honetara ez gara iritsi behetik gorako presio sozialak bultzatuta baizik eta sistema ekonomiko eta instituzionalaren oinarri ahulak kolokan ipini direlako krisi ekonomiko eta instituzionalaren narriadura bizkorrek eraginda. Bistakoa da Espainiaren proiektuak berezko mugekin egin duela topo, barneko eta kanpoko arrazoiak medio, eta krisiaren ezta xaxatuta agertoki berri baten aurrean aurkitzen da: EBko agintari politiko eta ekonomikoen presiopean politika lurperatu dute, mugaz barneko lurralde kohesioa eta kohesio soziala ezta arazteko zorian dira eta krisitik irteteko proiektu sinesgarririk ez dago troikaren dogma -austeritate eta barne debaluaketaren programa- jarraitze hutsaz harago. Errezeta honen ezina bistakoa da, indize ekonomiko eta sozial ugari hala erakusten baitute, baita EBak berak ezarritako helburu finantzario eta fiskalei erreparatuta ere.

Kontestu honetan subiranotasuna helburu kolektibo identitario eta utopikoa izatetik proiektu herritar gauzagagarria bihurtu da, krisiaren bestelako irteera soziala eskura egon daitekeen proiektu ukigarria, hain zuzen. Katalunian ireki den prozesua narriadura zabal honen ondorioa da. Kataluniako gehiengo sozialak eta instituzionalak bide subiranistari lehentasuna eman dio Espainiako proiektuak –bereziki bere arlo ekonomikoan- erakarpen ahalmena galdu duelako. Estatua eta Kataluniako finantza fluxuen emaitza garbiaren inguruan ardaztu zen hasiera batean eztabaidaren muina. Euskal Herrian indarrean dagoen Kontzertu eta Konbenio Ekonomikoaren gabeziak Kataluniaren diru ekarpenak estu mugatu izan dituelako bertako aurrekontua eta inbertsiorako ahalmena, lurralde solidaritatearen izenean. Finantza fluxu pribatuen gainean ere egin da hausnarketarik, posizioak posizio Kataluniako finantza erakundeek

Estatuko eragileen ekarpenak positiboak ote diren auzitan ipini da¹. Euskal Herrian Ibarretxeren planaren harira hainbat egilek finantza fluxu publiko eta pribatuen inguruko eztabaida ekarri zuten plazaren erdira². Datuek erakusten dute 2000ko hamarkadan batz besterik 1300 miloi euro izan zirela Euskadik Madrileko Gobernuari bideratutako diru kopurua (INE, Eustat). Ostera, 2010ean Euskadik 71 miloi euro eskuratu zituen Gobernu zentraletik inbertsio moduan –lurraldeetako inbertsio publiko guztiaren %0,88 eskasa estatuarekiko pisu eskonomikoa %6,24 izan arren. Bestalde, Euskadiko Elkarte Autonomoa eta Estatuaren arteko finantza fluxu pribatuei dagokienez, 2000 urtera arte Euskadik bertan sortutako gordailuen gaineko kredituak eskuratzen zituen baina azken hamarkadan aurkako egoera da nagusi eta beraz diru emaile netoa da (Espainiako Bankua eta INE). Esan gabe doa, atzerriko inbertsio zuzeneko hartzaile behinena Madril dela, posizio hori indartu egin duela azken urtetan eta hiriburu izatea dela horretarako arrazoi nagusia³. Jakina da Kontzertu eta Konbenio ekonomikoek berezko ogasuna eraikitzeke aukera paregabeak izan direla, haatik ez da ahaztu behar zeharkako zergak –BEZa batez ere- Estatuko ogasunak arautu eta kudeatzen dituela eta diru-bilketaren erdia baino gehiago direla egungo errekaudazio publikoaren bolumenean. Beraz, errealitate hau faktore mugatzaile esanguratsua da Hegoaldeko lau herrialdeetako subiranotasun fiskalaz mintzatzerakoan. Beste horrenbeste esan genezake azpiegituren arloan orain arteko aspektu finantzario eta estrategikoak aztertzerakoan: inbertsio nagusiak Madril erdigunea duen azpiegitura sistema radial inefizientea eta iraun ezina eraikitzea bideratu dira estatuko periferiaren azpiegitura menpekotasuna areagotuta.

Oro har, arloan arloko azterketek euskal lurraldeentzat kostu-etekinen balantza txuria ala beltza den erabakitzerakoan erabilitako metodologiak zeresan handia du. Lehen aipatutako azterketek kontrakoa erakutsi zuten baina hemen ipinitako adibide soil eta bakanek kontrakoa aurkezten dute, Estatuarekiko loturek kalte ekonomiko zehatzen iturburu direla Euskal Herriko ekonomiarentzat alegia.

Instituzioen egitura eta dinamikaren ikuspegiaren garrantzia

Faktore hauek guztiak arretarako irizpideak dira inondik ere subiranotasunaren bidean onurak eta kalteak ebaluatzeke garaian. Nolanahi ere, subiranotasun politikoa eta

---

1 Taguas, D. eta Tajadura, C.: Sistema Financiero e Independencia, El Pais egunkaria, 2013/02/14. Egileek diote Kataluniako finantza erakundeek bere gordailuen oso gaineratik daudela eta, beraz, Kataluniako finantza erakunde nagusiak Estatutik gainfinantzatuta daudela.

2 Entzutesuena hauxe izan zen, Mikel Buesa (dir.) (2004): *Economía de la Secesión*. Instituto de Estudios Fiscales, Mº Hacienda, Madril. Metodologiaren arabera Euskadiko Autonomi Elkarteak Espainiako Estatutik bananduko balitz horren kostua BPGaren %4,5 eta %9,3 artean kokatuko litzateke azterketa horren arabera. Aldebakarreko analisia inondik ere, transferitu gabeko eskumenen ordainketaren gaineko azterketa eztabaidagarria izan baitzen bestelako iruzkin eta aukerak alboratuta.

3 Raquel Díaz Vazquez (2002): “Un estudio descriptivo de la IED en España y su distribución Territorial”, Cuadernos de Economía, 25. Datu berrienen arabera Madril azken 15 urtean atzerriko inbertsio guztiaren %65 jaso du batz besterik eta Euskadiko Elkarteak %4,5.

ekonomikoa Katalunian zein Euskal Herrian finantza balantzaren azterketa zehatz bezain labankorratik harago doa, komunitate eta ongizatearen osaketa prozesuarekin lotzen da eta beraz eremu instituzionalaren eraikuntzarekin. Garapen ekonomikoa eta ongizatea bultzatzeko eredu instituzional desberdinek duten funtzioa garrantzia berebizikoa den heinean⁴, subiranotasun ekonomikoaren prozesuan eraldaketa soziala eta instituzionalak dira batik bat aintzat hartu beharreko elementu kritikoak.

Globalizazioaren kontestuan eta Europako Batasunaren batasun ekonomikoaren barnean subiranotasun ekonomikoaz galdetzea bidezkoa ez ezik beharrezkoa da. Eztabaidarako mamia legoke teoria politikoa zein ekonomikoaren oinarriei erreparatuz burujabetzaren auzia ardatz berriekin aztertuko balitz.. EBaren ekonomi batasuna txanpon bakarrean oinarrituta eraiki zen eta honek eraikuntzaren soslai ideologiko liberala ezartzea ekarri zuen. Baina ekonomi batasunak kapitalismo liberalaren nagusitasunarekin batera estatuetatik Bruselarako eskumen ekonomiko nagusien transferentzia bultzatu zuen. Gainera, egungo krisiarekin estatuak zituzten eskumen mugatuen desjabetzea bizkortu egin da, batik bat ekonomiaren arloan. Ekonomi nazionalaren osagai klasiko ia guztiak EBera transferitu egin dira edo bide horretan dira: moneta eta finantza –edo interes tasa eta diru kantitatearen erabilera eta bankuen ikuskapena; kanpoko kanbio-tasaren mekanismoa; kanpo merkataritzaren arantzelen sistema eta Munduko Merkataritzaren Erakundeko erabaki komunak. Krisiarekin austeritate politikak nagusitu dira eta irizpide hauekin batera arlo batzuetako eskumenak Europaratzeko bidean dira modu irmoan: esaterako, zerga eta aurrekontuetako harmonizazioa eta mugak –malgutasun tarterik badagoen arren; eta azkenik, lan merkatuko erregimena –troikak ezarritako erreformak kasu- eta enplegu politikak zein politika sozialak -erretiro planen gainekoak, adibidez-. Ekonomi teorietako ikuspegi ugariaren arabera ekonomia nazionalaren oinarriak ez dira dagoeneko estatuetan aurkitzen baizik eta euro guneko aginte organoetan: Europarantzko naziotasun ekonomikoaren trantsizioa ezagutzen ari gara azken urteotan. Krisiak prozesu hau bizkortu egin du, baina trantsizio hau osatzeko beharrezkoa litzatekeen federalismo politikoa oraindik urrun dago. Integrazio politikoaren arloan urratsak eman ezean EBko ekonomi batasunak oso desegonkorra izaten jarraituko du. Krisiak erakusten du denbora agortzen ari dela EBeko proiektuaren definizio ahulari dagokionean. Rodrik⁵ egilearen terminotan ipinita, batasun politiko gehiago edo abiada ugarike ekonomi batasunean atzera egitea da autua, plutokrazia autoritarioen erregimenetan erori ezean. Jakina, aukera horietako bakoitzak ondorio oso bestelakoak ditu subiranotasun ekonomikoaren terminotan.

Espainiako Estatuko subiranotasun ekonomikoa mugatua da, beraz. Merkatu globaleko botere ekonomiko indartsuek eta EBarekin partekatzen duen botere instituzionalek oso estu zedarrizten dute bere eskumenen irisgarritasuna. Halere, EB eremuarekiko behin

---

4 Ikuspegi neoinstituzionalistaren oinarri teorikoak aintzat hartzen baditugu eta zehazki azkenaldian prediku zabala izan duen ondoko liburuaren tesia, Acemoglu eta Robinson (2011): *Why nations fail?*, Crown Publishers, New York. Laburbilduz, egile hauek diote herrialde bateko garapena eta ongizatea ez daudela produkzio-faktoreen bolumenean edo baliabideen horniduran oinarrituta baizik eta inklusiboak diren instituzio politiko eta ekonomikoetan.

5 Dani Rodrik (2011): *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*, W.W. Norton, London eta New York.

betiko erabakimena estatuen esku dago, *opt out* klausula erabili ahal dute, alegia. Eta horrek subiranotasun politiko –eta neurri batean ekonomiko- formala Espainiako estatuaren esku dagoela berresten du. Estatuaren funtzio giltzarria da oraindik orain kontsentsu eta bake soziala bideratzea garapen ekonomiko eta sozialaren proiektu hegemonikoa bideragarri izan dadin beti ere bertako elite ekonomiko-politiko propio – *nazional*- baten gidaritzapean. Arreta beraz, elite edo oligarkia horren osaketan eta garapen proiektua bideragarri egiteko duen ahalmenean ipini behar da subiranotasuna nola ardatzen den ulertzeko. Ildo honetan, garapen eredu *nazionala* sozialki partekatua eta arrakastatsua izan dadin funtsezkoa da eraikuntza instituzionalak –zentzu zabalenean ez soilik administrazio egitura gisa- malgutasuna eta kalitatezkoa izatea. Administrazioaren eredu, elkarte eta gizarte sarearena, hezkuntza erakundeen kalitate eta profila, berrikuntza sistemaren ezaugarriak, balio kateak zein kanpoko produkzio eta banaketa sareekiko loturak, finantza bitartekaritza eta erakundeen sistema, lan erregimenak, babes sozialaren garapena, kapital sozialaren maila, ingurumenarekiko prozeduren estandarrak, ekonomi politiken profila, gobernantzaren berrikuntza eta parte hartzeko irizpideak, etab. herrialdearen eraikuntza instituzionalaren bizkarrezurrak dira eta garapen proiektuaren arrakastarako giltzarriak.

Estatuko proiektuaren bidera ezintasuna hiru esparru nagusitan ikusten da. Lehenik, oligarkia politiko ekonomikoaren deskonposizio prozesuan zehazten da. Ondoren, autonomi estatu simetrikoaren porrot ideologikoa eta ekonomikoa dago, Espainia pluralaren hondoraketan eta lege dekretuen bidezko birzentralizazio olde indartsuan islatzen dena. Eta, azkenik, higiezinak, finantzak eta turismoa ardatz hirukoitzean oinarritutako garapen eredu suntsitzailearen erabateko hondoraketa ematen ari da, zeinak disparekotasun sozialen izugarritzko hedapena eta kohesio sozialaren hausturarako arriskua dakartzan. Espainiako zuzendaritza politiko eta ekonomiko interes partikularreko talde bezala ez ezik elite *estraktibo* gisa eraiki da Madrileko irla burokratiko eta politikoan⁶. Beren lehentasuna aberastasun gehigarri eta partekatua sortzea baino gehiago herritar gehiengoaren errentak eskuratzea da. Gainera beren boterea erabiltzen dute instituzio sistema inklusiboa –onura orokorrak sortzen duena- saihesteko. Berrikuntza prozesu sozialak eta ekonomiko dinamikoak gorrotatzen ditu, beren botere egoeraren egonkortasuna arriskatzeko mantentze aldera. Espainiako oligarkia politiko ekonomiko *estraktiboa* den neurrian ezin du egungo krisiaren diagnostiko sakon eta zorrotzik egin eta ezta ere, beraz, EBak agindutako kontsolidazio fiskala eta barne debaluaketa lehiakorraz aparteko irtenbiderik eskaini.

Halere, gurean subiranotasunaren proiektua aurrez aurreko aukera bada ez da soilik Espainiako elite politiko-ekonomikoak eta bere proiektuak bizi duen ezintasuna eta deslegitimazio indartsuarengatik. Subiranotasunaren proiektuaren erakargarritasun hazkorra ematen ari da, besteak beste, gutxiengo nazionaletako sozietateek Espainiako instituzio esparruarekiko loturak nazio horietako garapen ahalmen eta gaitasunak mugatu eta kaltetu egiten ditueneko ebidentzia gero eta nabarmenagoa delako. Errealitate hau *Espainiaren markak* sorrarazten duen kalte ekonomikoan islatzen da

---

6 César Molinas, El País egunkarian (2012-9-9) “¿Qué hacer con España?”

argitaratzeko duen bere liburuaren atal batean aurkezten du Espainiako Estatuaren *establishment* politiko eta ekonomiko elite *estraktibo* gisa, Acemoglu eta Robinsonen definizioari jarraituta. Oscar Pazos egileak *Madrid es una Isla. El Estado contra la Ciudadanía*, liburuan botere politiko eta ekonomiko Madrilen “bahituta” dagoela eta beren probetxu soila ekinbide duela salatzen du.

adibidez, subiranotasun ekonomikoaren inguruko auzia marka edo zigiluaren estigmatz harago doan arren. Espainiako proiektu politiko eta ekonomikoaren porrotaren aurrean Kataluniako elite politikoaren gehiengoak eta ekonomikoaren sektore batek bestelako irtenbide estrategikoa hartu du, hemen bai presio sozialak modu indartsuan hartara bultzatuta.

Subiranotasun ekonomikoaren eraispén-eraikuntza

Horrenbestez, krisi garaikideak bi eragin kontrajarriak ipini ditu abian. Batetik, mugatu eta estutu egin du subiranotasun ekonomikoa eta herriek beren proiektu sozioekonomikoak eraikitzeke eta egikaritzeko duten ahalmena. Baina, bestalde, garapen ereduaren hondoraketaren erronkei aurre egiteko premiak subiranotasun ekonomikoa mahai gainera ekarri du aukera gauzagarri bezala. Europako Batasuneko instituzionalizazio eta botere egitura desorekatuek are hertsiago lotzen dute estatu zein herrien ekonomi tresnen erabilera askea eta autozentratua. Orain arte Estatu partaideek lan eta gizarteko politiken inguruko eskumenak izan dituzte eskuartean ongizate eremuaren kudeaketa medio beren herritarren aurrean legitimazio politikoa eta soziala lortzeko. EBko krisiaren kudeaketak erakusten duena zera da, esparru hori ere kolokan dagoela eta Estatuaren subiranotasun ekonomikoaren azken aztarna EBarekiko erlazioarena dela, lotura formalari dagokiona alegia. Ez da ahalmen apala. Eta honelako testuinguruan zein da Euskal Herrian subiranotasun ekonomikoan oinarritutako balizko proiektu eta estrategia sozioekonomiko batentzako lekua?. Nolabaiteko egonkortasun makroekonomikoa eta lotura ekonomiko zorrotza eskaintzen duen EBko ekonomi batasun liberalari atxiki ala kontestu global ziurgabeen ekonomi subiranotasuna gogor murrizten duten merkatu eta oligopolio globala oratu?. Hona autuaren gordina, Euskal Herriko –edo bere zati bateko- proiektu sozioekonomiko propioa eraikitzeke ahaleginetik abiatzean erantzun beharrekoa, estrategia doitua eta malgu baten esparruan.

Dena dago egiteko proiektu hori eraikitzeke, prozesurako aliantzak, lidergoa eta interes taldeen arteko akordioak eta helburuak, egitura instituzional zabala, hots, aurretik aipatutako esparru zabal horretako osagaien definizioa eta artikulazioa, kanpoarekiko erlazio multzoa eta adostasunak eta, batez ere, garapen proiektuaren funtsa eta izaera – balioak, helburuak, pertsonen tokia, funtzionaltasuna, ingurugiroa-merkatua-estatu-gizartea ardatzaren artikulazioa etab. Subiranotasun ekonomikoari eusteko proiektu sozioekonomikoaren inguruko adostasunarekin bere izaera soziala aldarrikatzea ezinbestekoa da. Herritarren ongizatea eta onura komuna izan behar da horrelako proiektuaren iparrorratza eta lurra zein ingurumenaren iraunkortasunaren errespetua. Proiektu ekonomizista hutsek lehengora itzuli edo bidean porrota jasateko duten arriskua bistakoa da. Kohesio eta babes soziala bilatuz bakarrik lor daiteke atxikimendu sozial zabala, zeina proiektu sozioekonomiko berriaren eta hori lortzeko strategiaren arrakastarako giltza den. Gizartea enpoderatu eta ongizatea proiektuaren erdian kokatzea esan nahi du honek. Halere, garapen proiektuaren oinarri eta lehenetasun sozialaren beharrak ez du zertan produkzio sistemaren birdefinizioa alboratu behar. Helburuak eta printzipioak lehenetasuneko hierarkia batean ipinita ez daude kontraesanean. Asko dago esateko baina adibidez, arlo mikroekonomikoan bertan hartzen dute zentzua parte hartze prozesuek. Beharrezkoak diren industri politikan ere lanaren emanzipaziorako urratsak har daitezke langilearen lan baldintza duinak ez ezik langile kreatiboa eta kolaboratiboaren irudia indartuta.

Normalizazio politikoa iritsiko bada Katalunian emandako gutxieneko adostasunak beharrezkoak dira subiranotasun ekonomikoaren ariketa horretarako trantsizioa eman dadin Euskal Herrian ere. Krisiak utzitako aukera da interes kontrajarrien euskal esparrua borondate politikoa eta elkarlana uztartuz menpekotasun historikoen tokian komunitate eta herritarren garapen proiektu partekatua eta propioa –buru askea- eraikitzea. Erronka da bide horretarako estrategia egokia, integratzailea eta malguarekin asmatzea.